

poslijeratna obnova kao mogućnost revitalizacije seoskih područja

milan župančić

institut za društvena
istraživanja sveučilišta
u zagrebu,
zagreb, hrvatska

primljeno svibnja 1992.

Središnja tema ovog članka jest odnos neophodne obnove ratom razorenih seoskih područja i mogućnosti trajnije konsolidacije i revitalizacije sela. U dosadašnjem razvoju i favoriziranju industrijsko-urbanog sektora, kao i zbog centralističkog odlučivanja došlo je do velikih razlika među regijama, uz snažnu depopulaciju većeg dijela seoskog prostora.

Da bismo mogli obnoviti naselja stradala u ovom ratu, vratiti proglašeno stanovništvo u njihove domove i obnoviti gospodarski život u regijama stradalim u ratu, potrebno je imati konzistentnu strategiju revitalizacije sela koja se oslanja na drukčiju politiku prostornog razvitka, na stimulaciju različitih industrijskih i tercijarnih djelatnosti u seoskim zonama, kao i na promjenu odnosa prema poljoprivredi.

Postoje određene mogućnosti da selo iz dugotrajne faze dekompozicije uđe u fazu rekompozicije, tj. obnove koja počiva na novima osnovama, kombinirajući prednosti urbanih sadržaja i kvalitetu seoskih područja.

Autor predlaže i promjenu odnosa prema seljaštvu i zalaze se za poticanje tzv. farmerskog puta u razvoju seljačke poljoprivrede.

neke dimenzije razaranja i šteta, te njihove posljedice u poljoprivredi i selu

—Rat nametnut Hrvatskoj u procesu njezina osamostaljivanja i stjecanja državne nezavisnosti po svojim razaranjima, oblicima ratovanja i pratećom surovosti, veličinom i razmjerima štete, kao i neizbježnim ljudskim gubicima, ostat će zabilježen kao jedna od najvećih tragedija koja se zbila hrvatskom narodu i pripadnicima drugih nacionalnosti u dugoj povijesti bivanja na ovom prostoru.

Sva ta razaranja pogodila su više od svih seoska područja i sve slojeve seoske populacije. Okvirne dimenzije razaranja i šteta, te dubinu ljudskih tragedija pokazuju sljedeći podaci:

— Iz ratom zahvaćenih područja proglašeno je i izbjeglo oko 700.000 ljudi ili 15 posto od ukupne populacije Republike (stanje na početku 1992). Među prognanicima više je od dvije trećine seosko stanovništvo. Privremeno okupirana područja (u istočnoj Slavoniji i Baranji, Baniji, Kordunu, Lici i sjevernoj Dalmaciji te u dubrovačkoj općini) iznose 15.000 kvadratnih kilometara ili 26,5 posto ukupnoga nacionalnog teritorija, gdje je prema podacima popisa stanov-

ništva iz 1991. živjelo 572.000 stanovnika (prosječno 38 stanovnika na kvadratni kilometar), što govori da to bijahu uglavnom ruralna područja. Okupirana su i četiri gradska naselja sa više od 10.000 stanovnika — Vukovar, Beli Manastir, Petrinja i Knin.

- Težim razaranjima i uništavanjima izloženo je 4—5 posto od ukupno 6.400 seoskih naselja. Spaljeno je ili potpuno uništeno više desetaka sela. Većina uništenog stambenog fonda i infrastrukture nalazi se u seoskim područjima.
- Uništeno je i temeljito opljačkano oko 50.000 seljačkih poljoprivrednih gospodarstava, sa svim poljoprivrednim inventarom, mehanizacijom, stočnim fondom. Ista sudbina pogodila je i krupna poljoprivredna gospodarstva (kombinate), naročito u istočnoj Slavoniji, gdje bijahu locirana gospodarstva sa najplodnijom zemljom, i sa vrlo efikasnom i produktivnom proizvodnjom i preradom (VUPIK, DP Belje, IPK Osijek i dr.).
- Na privremeno okupiranim područjima ostalo je neobrađeno 465.000 ha ili 23,5 posto ukupnih obradivih površina Republike. Kako su tamo vođene ratne operacije, vjerojatno je da će zbog zaostalih eksplozivnih naprava obrada dijela tih površina biti još dugo vrlo nesigurna.

Svi ovi podaci potječu od službenih izvora (Ministarstva poljoprivrede, Ministarstva za obnovu i sličnih institucija), i bit će navedena u drugim priložima u ovom broju, pa tako nismo posebno navodili izvor. Podaci su nužno aproksimativni, ali to ne umanjuje njihovu težinu, kao što i konačni podaci (kada se jednom srede i objave) ne mogu značajnije utjecati na ukupno dimenzioniranje šteta i ratnih posljedica, kao što se ne mogu unaprijed odrediti ni dimenzije i oblike obnove i remodeliranja sela.

međuzavisnost obnove i dugoročnog razvoja sela

Probleme obnove nemoguće je rješavati odvojeno od cjeline razvojne politike, odnosno od potrebe da se neophodna obnova poveže, koliko je god više moguće, sa smjernicama budućeg razvoja seoskih područja, poljoprivrede i drugih djelatnosti. Ovo nameće potrebu preispitivanja postojeće politike prema selu, naročito, preispitivanja dugoročnih i strukturalnih trendova.

Osnovni cilj politike obnove ratom zahvaćenih i devastiranih seoskih područja jest što brži povratak što većeg broja prognanog stanovništva, uz najnužniju sanaciju stambenog fonda i osiguranje drugih neophodnih egzistencijalnih pretpostavki. Jedno od temeljnih pitanja s kojim će se suočiti svi oni koji planiraju i provode akcije poslijeratne obnove sela jest — što obnoviti i kako obnavljati. Treba biti svjestan svih teškoća tog posla: od nedostatka materijalnih sredstava, slabe ekipiranosti planerskih, urbanističkih i drugih stručnih institucija, pa do otvorenih konceptijskih problema obnove, brzine i prioriteta pojedinih zahvata i sl. Već i prije početka obnove ima mnoštvo nedoumica; primjerice oko statusa pojedinih područja pod zaštitom UN; motivacije za povratak goleme mase izgnanih i nesigurne procjene broja povratnika (neka svjetska iskustva govore da se poslije prirodnih i društvenih katastrofa u mjesta prijašnjeg boravka ne vraća 20—30 posto izbjeglih). S tim valja računati i u nas, a situaciju dodatno pogoršava i neizvjesnost oko pravno-političkog statusa mnogih područja, a naročito onih s mješovitom etničkom strukturom.

U svim ovim razmatranjima obnova se svodi na povratak u *status quo ante*, ali to je teško osigurati bez povezivanja neposrednih i kratkoročnih ciljeva i dugoročnije stabilizacije i revitalizacije sela, bez čega bi se i efekti rješavanja aktualnih problema vrlo brzo mogli pokazati neuspješnima. Sve nas to upozorava da nam valja razmotriti problematiku dugoročnih trendova socijalnoga, demografskog, i ekonomskog razvitka sela, nepovoljnog položaja seljačkog gospodarstva i privatne poljoprivrede, kao i strateške osnove revitalizacije sela.

ruralni razvoj i periferni položaj seoskih područja u proteklom razdoblju

U proteklih pet desetljeća selo i poljoprivreda prošli su razdoblje burne tranzicije. Osnovni društveni procesi modernizacije, industrijalizacije, deagrarizacije i prijelaz globalnog društva u industrijsko-urbani tip društvene organizacije, stubokom je promijenio glavne značajke seljačkog društva, ali je doveo i do značajne marginalizacije sela.

Ne ulazeći u detaljnu elaboraciju tih procesa (što i nije predmet ove rasprave), potrebno je, ipak, istaći neke bitne činjenice nužne da bismo ih razumjeli. Selo i poljoprivreda u početnom razdoblju industrijalizacije predstavljali su akumulacijsku bazu za formiranje novoga industrijskog sektora, premještanjem radne snage iz poljoprivrede u industriju i povećanu urbanizaciju. No i poslije je seljaštvo bilo uglavnom marginalizirano. Neovisno o tome što socijalistički poredak nije prišao vlasničkom izvlašćivanju seljaštva, bitne poluge reprodukcije seljačkih gospodarstava držala je i regulirala država i drugi »socijalistički« subjekti u agraru. Neadekvatna i restriktivna politika prema agraru i dugotrajna ideološka indoktrinacija o seljaštvo kao nepodobnom elementu u socijalizmu, rezultirala je pogubnim posljedicama. Uz nedostatan razvoj industrijskih i tercijarnih djelatnosti u selu, došlo je i do sve većih razlika između sela i grada, između urbanih i ruralnih regija. Selo je postalo »periferija« globalnog društva, nešto slično položaju zemalja perifernog kapitalizma. O odnosu »centra« i »periferije« u modernizacijskoj perspektivi i na prostorima nekadašnje Jugoslavije može se više saznati iz drugih radova, o čemu najbolje svjedoči jedan noviji (Novak, 1991). Neki pak autori upozoravaju na centralističku politiku odlučivanja i oligocentrični razvoj prostora kao značajni faktor produblivanja razlika socioekonomske razvijenosti pojedinih regija, kao i pretjeranu koncentraciju stanovništva u velikim urbanim centrima i njihovim gravitacijskim zonama (Oliveira-Roca, 1991). No, bez obzira na uzročne faktore, današnje stanje rurisa izrazito je nepovoljno, posebice u demografskom pogledu. To najbolje pokazuju podaci o seoskim naseljima. U razdoblju 1953—1981. procesima depopulacije zahvaćeno je 88,5 posto seoskih naselja (u tolikom broju naselja dugoročno se smanjuje broj stanovnika), a izrazitu depopulaciju (sa gubitkom više od 50 posto stanovništva) bilježi 17,1 posto seoskih naselja — to su zone prave demografske depresije (Nejašmić, 1990). Proces depopulacije zahvatili su većinu regija u Hrvatskoj, s manjim izuzecima i odstupanjima u okolici većih gradova, kao i u istočnoj Slavoniji, ali će i tu zbog ratnih razaranja doći do demografskog nazatka. Posebno je nepovoljno stanje na brdsko-planinskim područjima i na otocima. U planinskoj Hrvatskoj procesi su depopulacije najizrazitiji, a 35 posto naselja izloženo je demografskoj depresiji. Brdsko-planinski prostor i inače slabo naseljen (Lika i Gorski Kotar obuhvaćaju približno oko 15 posto teritorija Hrvatske a imaju samo 3,5 posto njezina stanovništva), ali istovremeno i prostor posebne strateške važnosti za Republiku, osobito sada kada se formiraju stvarne državne granice.

Depopulacija rurisa praćena je mnogim nepovoljnim posljedicama. Došlo je do devitalizacije stanovništva praćenog s porastom kontigenta starijeg i manje obrazovanog stanovništva, a ono je nesklono poduzetničkim inicijativama i inovativnijem ponašanju u odnosu na mlađe i vitalnije grupe. Na područjima zahvaćenim demografskom depresijom ima i drugih nepovoljnih posljedica: slabije se koriste prirodni resursi, posebice ima dosta zapuštenoga i neobrađenoga zemljišta, napuštenih stanova i gospodarskih objekata i drugih društvenih institucija, a depopulacijski krajolik sam je po sebi depresivan i izaziva daljnje osipanje stanovništva i gašenje života u mnogim krajevima. Nije se u takvim prilikama teško složiti sa zaključkom demografa »da depopulacija u Hrvatskoj ima značajke općedruštveno štetnog procesa« (Nejašmić, 1990:47).

novije tendencije u rekompoziciji sela i mogućnosti njegove revitalizacije

Opisani trendovi imaju dugoročni i strukturalni karakter i oni uglavnom govore o nepovoljnom demografskom i socijalno—gospodarskom stanju sela i produbljenim razlikama između gradskih i seoskih regija. Prihvatimo li kao plauzibilnu pretpostavku da tranzicijski procesi imaju ireverzibilan karakter, onda je teško povjerovati da će neophodna obnova sela dati poželjne rezultate, a još je teže pretpostaviti da postoje šanse za dugoročniju revitalizaciju sela i agrara. Ako bismo računali samo na produženje nepovoljnih trendova onda bi takva očekivanja bila posve realna. No, potrebno je voditi računa i o mogućnosti drukčijeg toka nepovoljnih procesa. Postoje određeni nagovještaji i indicije da je moguće očekivati obrat u dosadašnjim kretanjima, i da valja računati na demografsku i socioprofesionalnu stabilizaciju seoskog prostora, pa i povratak selu. Takav pravac razmišljanja još je prilično usamljen i »stidljiv«, ali ga svejedno treba uzeti u obzir. O čemu se ovdje radi? Proučavanja stranih iskustava, trendova urbanizacije i deruralizacije u razvijenim zemljama, pokazala su da je u posljednjih dvadesetak godina došlo do »renesanse« sela zbog mnogih razloga. Pokazalo se da je, primjerice u SAD, Francuskoj i nekim drugim državama, došlo do obrata u decenijskim trendovima egzodusa sa sela, i da je čak porastao broj seoskog stanovništva. U Francuskoj se seosko stanovništvo stabiliziralo između 1968. i 1975, i otad ono neprestano raste. Raste čak i stanovništvo u naseljima sa manje od sto stanovnika (Defilippis, 1990). U Italiji se većina radnih mjesta u posljednjih dvadeset godina otvara u seoskim regijama. Mnogobrojni ekonomski, socijalni i ekološki razlozi stoje iza takvih kretanja, ali se u to ne možemo detaljnije upuštati. Važnije je za naše potrebe tražiti odgovor na to može li se i u nas očekivati nešto slično. U prilog tome govori više razloga. Kriza osamdesetih godina, koja se neprestano produžuje i bez obzira na novonastale ratne okolnosti, premda pogada sve slojeve, pokazala se primarno kao kriza industrijskog sektora i kriza gradova (Puljiz, 1987). Došlo je do smanjivanja zaposlenosti u industriji i administraciji, a istovremeno su znatno smanjene mogućnosti rješavanja stambenih problema u gradovima, jer se sve manje gradi. Već duže vrijeme najavljuje se uvođenje »ekonomskih stanarina« (premda se to neprestano odlaže), a životni troškovi neprestano rastu. Sve to razmjerno više pogada gradsko stanovništvo, i djeluje kao faktor koji potiče napuštanje gradskih sredina i kretanje prema selu. Ako u shemu *push — pull* faktora uvedemo privlačne elemente seoske sredine, vidjet ćemo da postoji niz okolnosti koji će djelovati na buduće tokove prerasmjesta stanovništva. U selu su znatno niži životni troškovi, a postoje mogućnosti dodatne zarade na gospodarstvu ili u drugim djelatnostima. U selu ima dosta neiskorištenoga stambenog prostora, koji se uz manja ulaganja može osposobiti za prikladno stanovanje. Za drugu ili treću generaciju urbanita to je često povratak na »očevinu« ili »djedovinu«, a može se za gradnju koristiti porodično zemljište ili jeftinije kupljeni tereni. Nisu nevažne ni ekološke prednosti seoskih zona — boravak u prirodnoj sredini, čišća okolina, kontakti i intimniji odnos s rodbinom i susjedstvom. Pretpostavke kvalitetnijeg življenja u selu jesu i razvijena infrastruktura i povoljne prometne veze s gradskim i drugim centrima. A na tom planu dosta je učinjeno posljednjih desetljeća. To je u unekoliko povratak selu, ali ne klasičnom selu, zatvorenom u svom agrarnom mikrokozmosu, nego preferiranje življenja u seoskom ambijentu kao rezidencijskom prostoru koji prevladava ograničenja i nedostatke gradske sredine, zadržavajući istovremeno mnoge njegove prednosti. Kod nas je već primječen, barem tendencijski, porast interesa za povratak selu. Interesantno je da su tome skloni i imućniji slojevi ali i siromašnije kategorije, umirovljenici, na primjer. Naravno, njihovi su razlozi prilično različiti: kod jednih prevladavaju ekonomski, a kod drugih pretežno prestižni i ekološki momenti.

Ove, zasad samo početne tendencije, govore i o tome da selo ulazi iz dugotrajne faze *dekompozicije* (kada iz sela bježi stanovništvo i nepoljoprivredne djelatnosti)

u fazu *rekompozicije* (Štambuk, 1991), koja se prema autoričinu mišljenju (a ona se oslanja na modele razvijene u francuskoj ruralnoj sociologiji) u razvijenim zemljama odvija od pedesetih godina, a i kod nas je, iako sa razumljivim kašnjenjem, već dobrano na djelu. Tu fazu rekonstrukcije obilježava diverzifikacija upotrebe i funkcija seoskih zona i porast heterogenosti socijalne strukture. Opada važnost poljoprivrede za seoska domaćinstva i gospodarstva, uz istovremenu modernizaciju poljoprivredne proizvodnje na manjem broju gospodarstava. Proces decentralizacije industrije, razvoj tercijarnog i kvartarnog sektora u selu, stvara osnove za zaustavljanje pada stanovništva u selu i mogući porast, a intenziviranje veza s gradovima i širom okolicom stvara uvjete za razbijanje »seljačkih geta«, u kojima je živjelo seosko stanovništvo u dužoj fazi dekompozicije sela.

Naravno, ratna zbivanja i poratne teškoće mogu rezultirati i drukčijim kretanjima (možda se čak intenzivira napuštanje, barem nekih seoskih područja), ali vjerujemo da će naznačeni trendovi ipak, na dužu stazu, biti sve prisutniji.

Ovo zahtjeva sasvim drukčiju politiku pristupa seoskom prostoru, kvalitativno jednu primjereniju politiku prostornog planiranja i napuštanje koncepta oligocentričnog i policentričnog razvoja koja praktično završava na općinskim centrima i manjem broju seoskih središta sa centralnim funkcijama, u korist disperznog razvoja prostora i poticanja oživljavanja srednjih i manjih seoskih naselja. Teško je zamisliti brži i ravnomjerniji gospodarski i socijalni razvoj sela uz zanemarivanje revitalizacije širih seoskih područja. U jednom drugom kontekstu — razmatrajući perspektive i mogućnosti napretka poljoprivrede u bivšem Sovjetskom Savezu — T. Shanin primjećuje da sve parcijalne mjere koje su usmjerene na probleme materijalno-tehničkog karaktera, pa i one oko ekonomskih poticaja, profita i privatizacije, ne mogu donijeti dublje promjene ako se ne oslanjaju na revitaliziranu strukturu sela: na vitalnije, obrazovanije i poduzetnije slojeve, a to je strukturalni i dugoročni problem mnogih područja Rusije i Ukrajine (Shanin, 1989).

poljoprivredna gospodarstva u poslijeratnom razdoblju

Izvan je svake sumnje da će poslijeratna obnova seljačkih, ali i društvenih (državnih) gospodarstava biti vrlo složen i dugotrajan proces. To proistječe iz prirode šteta i opsega ratnih uništavanja, a valja računati i na niz nepovoljnih okolnosti u postratnom razdoblju. Očekivati je da će na cjelokupnu poljoprivredu trajati pritisak za što jeftinijim opskrbljivanjem mase osiromašenog stanovništva (intendantski pristup poljoprivredi, kako se prije govorilo), kao i na dugotrajniji pad kupovne moći što će se odraziti na maksimalnu redukciju troškova prehrane, a naročito na potrošnju kvalitetnijih i skupljih proizvoda.

Pred društvenom je poljoprivredom zadatak transformacije vlasništva i stvaranje, u promijenjenim vlasničkim odnosima, novih organizacijsko-tehničkih jedinica i poduzeća sposobnijih za tržišno poslovanje, profitnu ekonomiju i nastup na stranom tržištu. U seljačkom sektoru također nastupaju znatnije promjene. Sve se više preferira (mada zasad bez adekvatnije podrške) tzv. farmerski put razvoja poljoprivrede. To implicira selektivniji pristup seljačkim gospodarstvima, poticanje razvoja jednoga užeg sloja vitalnih gospodarstava, koja će na ekonomski i ekološki održiv način reproducirati drukčiju proizvodnu strukturu seljačke (bolje je reći farmersko-poduzetničke) poljoprivrede. Taj se put čini posve opravdanim, premda nedostaje niz znanstveno stručnih uvida u seosku stvarnost da bismo mogli pouzdanije odgovoriti koliko su realne mogućnosti bržega i masovnijeg oživotvorenja takve orijentacije. Na bazi relevantnih socijalno-demografskih i ekonomskih pokazatelja, doduše već prilično zastarjelih — jer još ne raspolazemo s podacima posljednjeg popisa stanovništva, a nema ni novijih istraživanja sela — svega 5—10 posto seljačkih domaćinstava ispunjava uvjete za uključivanje u moderniju i farmersku poljoprivredu (Župančić, 1989). Bilo bi vrijedno znanstveno provjeriti ko-

liko su takve procjene relevantne, i koliko je farmersko-poduzetnički razvoj poljoprivrede zaista realna alternativa dosadašnjoj praksi koja se oslanjala na održanje tradicionalne seljačke strukture i njenu sporu transformaciju i modernizaciju, a koja je i dovela do konzervacije posjedovnih odnosa i zadržavanje mase sitnih seljačkih gospodarstava. Tu su i najveće neizvjesnosti kako izvesti neophodnu koncentraciju i centralizaciju zemljišta i proizvodnje, kako doći do većih gospodarskih jedinica u privatnom sektoru. U poslijeratnom razdoblju nije realno očekivati veći vlasnički transfer zemljišta prema vitalnijim i krupnijim gospodarstvima, brže podizanje prosječne veličine posjeda od svega 2,8 ha obradivog zemljišta. Očekivati je i neke suprotne tendencije: očuvanje malog posjeda, porast proizvodnje samoopskrbnog karaktera, korištenje marginalnijih površina, a sve to ne vodi u poželjnom pravcu. Ima razmišljanja da bi se dio površina dosadašnjeg društvenog sektora mogao upotrijebiti i za poticaj stvaranja povoljnije strukture u seljačkom sektoru (*Poljoprivredno zemljište — u procesu pretvorbe vlasništva u poljoprivredi Hrvatske*, 1991), pored nekih drugih namjena, primjerice obeštećenje vlasnika oštećenih u agrarnoj reformi i nacionalizaciji zemlje, dodjeli zemljišta onima koji su tehnološki višak u kombinatima — ali ni tu mogućnosti nisu velike. Smatram da nije ni poželjno ići na fragmentaciju zemljišta na krupnim imanjima, već je važnije provesti vlasničku pretvorbu i povećati efikasnost velikih gospodarstava.

U svakom slučaju, mnoštvo je izazova pred kojima sada stoji selo i poljoprivreda. Na tom se sektoru nagomilava previše dugoročnih i strukturalnih problema, i njihovo bi rješavanje i u normalnim uvjetima zahtijevalo mnogo napora, sredstava, pa i promišljene strategije. To znači da će obnova, i potrebna revitalizacija sela biti duže vrijeme prvorazredni zadatak, ali i izazov za znanstvenu misao različitih struka i smjerova.

literatura

- Novak M.: *Zamudniški obrasci industrijalizacije*. Ljubljana: Znanstveno in publicističko središte, 1991
- Nejašmić, I.: Osnovne značajke depopulacije u Hrvatskoj u razdoblju 1953—1981. *Sociologija sela*, 1990., 28 (107/108): 35—50
- Defilippis, J.: Treba li nam strategija razvoja seoske sredine, *Sociologija sela*, 1990., 28 (109/110): 161—173
- Puljiz, V.: Seljaštvo u Jugoslaviji, *Sociologija sela*, 1988., 26 (99/100): 5—25
- Štambuk, M.: Socijalna dinamika u seoskoj zajednici, u *Društvene proujene u prostoru*, IDIS, Zagreb, 1991
- Oliveira-Roca, M.: Demografski resursi regija Hrvatske: prijedlog konceptualno-metodološkog okvira istraživanja, u *Društvene promjene u prostoru*, IDIS, Zagreb, 1991
- Shanin, T.: Soviet Agriculture and Perestroika, *Sociologia Ruralis* 1989., 29 (1): 7—23
- Županić, M.: Razvojni potencijali seoskog stanovništva, u *Sociološki faktori razvoja*, IDIS, Republički zavod za društveno planiranje, SIZ znanosti Hrvatske, Zagreb 1990
- Privredna komora Hrvatske: *Poljoprivredno zemljište u procesu pretvorbe vlasništva*, Zagreb, 1991

Postwar development as a possibility for rural revitalization

Summary

The central theme of this article is the relationship between the essential renewal of war-ravaged rural areas and possibilities for the more lasting consolidation and revitalization of the village. In previous development the industrial-urban sector was favoured, which together with centralized decision-making resulted in differences between regions and the pronounced depopulation of most rural regions.

To renew settlements that suffered in this war, return the displaced population to its homes and renew economic life in devastated regions, a consistent strategy of rural revitalization must exist favouring a different policy of spatial development, the stimulation of various industrial and tertiary activities in rural zones, and a change of attitude towards agriculture.

There are possibilities to draw the village out of the longlasting phase of decomposition and start it on a phase of recomposition, i.e. renewal that rests on new foundations combining the advantages of urban contents and the quality of rural regions.

The author also suggests a change of attitude towards the peasantry and pleads for stimulation of so-called market farming in the development of the peasant agriculture. ■

La reconstruction de l'après-guerre en tant que possibilité de revitalisation des régions rurales

Résumé

Le thème central de cet article porte sur le rapport entre la reconstruction indispensable des régions rurales détruites par la guerre et la possibilité d'une consolidation et d'une revitalisation durables de la campagne. Dans le passé, le développement qui favorisait le secteur industriel et urbain d'un côté et la centralisation des décisions de l'autre, ont résulté par une importante différence entre les régions, et par un dépeuplement considérable de la plupart de l'espace rural.

Pour pouvoir reconstruire les agglomérations détruites, rapatrier les exilés et refaire la vie économique des régions touchées par la guerre, il est indispensable d'avoir une stratégie consistante de revitalisation de la campagne basée sur une politique de développement des différentes régions, sur la stimulations de diverses activités industrielles et tertiaires dans les zones rurales, ainsi que sur une autre approche de l'agriculture.

Il y a des possibilités pour que l'espace rural sorte de sa longue période de décomposition et entre dans une période de recomposition, autrement dit de reconstruction reposant sur des bases nouvelles en essayant de combiner les avantages des milieux urbains avec la qualité de la vie rurales.

L'auteur propose également un traitement différent de la classe agricole et plaide pour un développement de l'agriculture rurale basé sur les fermes. ■